

ségének az egyes nyelvtanulók szintjén való leírásakor. Ennek jelentősége pedig vitathatatlan napjainkban, amikor egyre több és változatosabb eszköz áll a nyelvtanulók rendelkezésére, amelyekből mindenki saját maga konstruálhatja meg saját, egyéni nyelvtanulói környezetét.

Bár csupán a kötet utószava utal rá, a koronavírus-világjárvány több szempontból is különös jelentőséget ad a nyelvtanulás térbeliségéről való gondolkodásnak. A világjárvány a térhasználatra vonatkozó szabályokon, illetve átalakuló szokásokon keresztül mind az egyén, mind a közösség szintjén a figyelem előterébe helyezte a térhasználat kérdéseit, nemcsak a hétköznapok, hanem az oktatás viszonylatában is. A rendkívüli helyzet – bár a globalizációval járó folyamatok némelyikét átmenetileg visszavetette – olyan jelenségeket tett szembeűnővé, illetve gyorsított fel, amelyek alapvető, esetenként tartós hatással lehetnek a nyelvtanulás térbeli vonatkozásaira is. Az erre vonatkozó kutatásokhoz, a kutatási eredmények tanításmódszertan szintjére történő adaptálásához is útmutatóul szolgálhat a kötet a kutatók és nyelvtanárok számára.

Összességében elmondható, hogy a fentiekben bemutatott munka fontos kiindulópont a nyelvtanulás térbeliségének kutatásában, még akkor is, ha a bensoni megközelítés első sorban a téma tágabb társadalmi összefüggéseinek leírásában tűnik jól használhatónak. A kötet nagy erénye, hogy sokoldalúan mutat rá a tér nyelvtanulásban játszott szerepének fontosságára, és ezáltal jó alapot nyújthat a várhatóan egyre nagyobb jelentőségű téma különböző vonatkozásainak vizsgálatához.

IRODALOM

- Amin, A. & Thrift, N. (2002). *Cities: Re-imagining the Urban*. Polity Press.
- DeLanda, M. (2016). *Assemblage Theory*. Edinburgh University Press.

- Gibson, J. J. (1979). *The Ecological Approach to Visual Perception*. Houghton Mifflin.
- Harman, G. (2018). *Object-Oriented Ontology: The New Theory of Everything*. Pelican.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Blackwell.
- Massey, D. (2005). *For Space*. Sage.
- Murray, G. & Lamb, T. (2018, Eds.). *Space, Place and Autonomy in Language Learning*. Routledge.
- Tuan, Y. (1977). *Space and Place. The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press.

Borsos Levente

Misad Katalin (szerk.):

Megalkuvások a fordításban. A 2021. március 10-i pozsonyi fordítástudományi konferencia előadásai¹

Pozsony: Szenci Molnár Albert Egyesület, 2022, 204 p.
ISBN 978-80-973425-8-6

A bemutatásra kerülő tanulmánykötet azon előadások anyagát tartalmazza, amelyek a Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karához tartozó Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken megszervezett konferencián hangzottak el 2021 márciusában.

A kiadványt általánosságban a tematikai sokszínűség jellemzi, amely első sorban abból adódik, hogy a konferencián részt vevő előadók a fordítástudomány különféle irányzataival, illetve a gyakorlati műfordítás más-más műfajaival foglalkoznak. Az olvasók a fordítói szakma számos olyan részterületé-

¹ A témával kapcsolatos kutatások a *Kultúrna pamät, problematika prekladu a plurilingvizmus v kontexte madarskej literatúry a lingvistiky* című VEGA-projekt (száma: 01/0106/21) keretében folytak a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén.

be kaphatnak betekintést, mint az Európai Unió hivatalos dokumentumainak fordítási kérdései, a bibliafordítások tulajdonságai, a kortárs regények nyelvi kihívásai, valamint a szlovákiai magyar tankönyvfordítás problémakörének magyarázata. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a kötet mögött nem rejlene egységes gondolati váz vagy központi koncepció, amely összefogja az egyes írásokat. Középpontjukban a fordítástudománnyal kapcsolatos aktuális kérdések, dilemmák, illetve a gyakorló fordítás során felmerülő valós problémák állnak.

A kötet összesen tíz tanulmányt tartalmaz, és két részre oszlik: az elsőben a nyelvtudományi, a másodikban pedig az irodalomtudományi megközelítés érvényesül, tovább erősítve a korábban már említett tematikai sokszínűséget.

A kötet első tanulmánya Seidl-Pléch Olívia nevéhez fűződik, aki a korpusznyelvészet és a fordítástudomány összefüggéseit vizsgálja. A szerző hangsúlyozza, hogy a korpusznyelvészet megjelenése új kutatási perspektívát hozott a fordítástudomány és a fordítóipar számára. Ezt követően rövid áttekintést ad a korpuszalapú szemlélet kialakulásáról, majd konkrét példákon szemlélteti, hogyan változtatta meg az új felfogás az eredmény- és a folyamatközpontú kutatások tárgyát. Továbbá kitér a korpuszalapú vizsgálatok nehézségeire, például a lekérdezés során felmerülő szempontokra, majd olyan korpuszokat is említ, amelyek hasznosak lehetnek a fordítástudomány művelőinek (például a Magyar Nemzeti Szövegtár vagy a Pannonia Corpus). Végül megállapítja, hogy a fordítói tevékenység során valós szükség lehet a korpuszokra, legyen szó akár információkeresésről, akár olyan részkérdés megválaszolásáról, hogy melyik a legmegfelelőbb szókapcsolat az adott szövegkörnyezetben. Az információkeresés kapcsán a neologizmusok felbukkanását említi, melyek fordításakor a szótárak nem feltétlenül nyújtanak segítséget.

Fischer Márta a kutatásában arra keresi a választ, hogyan gyakorol hatást az euró-

pai integráció az uniós tagállamok hivatalos nyelveire. Mint írja, ha egy új tagállam csatlakozik az Európai Unióhoz, akkor az Európai Unió Tanácsának döntése nyomán az adott ország hivatalos nyelve egyben az EU hivatalos és munkanyelvévé is válik. Ez a folyamat pedig állandó fordítási kötelezettséget jelent mind az adott ország, mind az uniós fordítók számára. A szerző továbbá felveti, hogy több tagállamban is zajlottak olyan kutatások, amelyek igazolták, hogy az uniós intézmények fordítói tevékenysége nemcsak a terminológiában okoz változásokat, hanem a nyelv egyéb területein is. Ehhez hasonló, nagyszabású korpusznyelvészeti vizsgálatok Magyarországon még nem indultak, a kutatók inkább a terminológiai sajátosságokra fókuszálnak. A szerző végül részletesen elemzi azokat a fordítási stratégiákat, amelyek az uniós fogalmak fordításánál érvényesülnek, vagyis a honosítást és az idegenítést. Előbbi esetében ugyanazon megnevezés mind a tagállami, mind az uniós fogalmat leírja, utóbbinál pedig a cél az uniós fogalom tagállami fogalomtól való elkülönítése egy eltérő megnevezéssel. A honosításra példa az uniós *administrator* fogalom, amely a magyarban a *tanácsos* elnevezést kapta – még ha a két fogalom jelentésköre nem is fedi teljesen egymást, mégis hasonlóak, ezért az uniós fordítók e megfeleltetés mellett döntöttek. Az idegenítésre példa a *value added tax*, amely az angol uniós terminológiában mind az uniós szintű adótípust, mind ennek tagállami megvalósulását jelenti. A magyar fordításban azonban különbséget tettek: az uniós szintű adótípust egy új terminussal, vagyis a *hozzáadottérték-adóval* illeték, az adónem magyarországi megnevezése pedig továbbra is általános forgalmi adó, vagyis áfa maradt.

Dróth Júlia a tanulmányában a fordítási hibatipológiai kérdéskörét elemzi. Az írása elején leszögezi, hogy a fordítások helyessége mindig az értékelési helyzetet meghatározó tényezőktől függ. Ezek közé tartoznak az értékelés keretei, a fordító és az értékelő személye, az értékelés célja, tárgya, viszo-

nyítása, módja és technikája, valamint a forrásnyelv nehézségi foka. A fordítás értékelésénél döntő szempont, hogy mit tekintünk hibának és mit nem. A szerző megállapítja, hogy a gyakorlatban számos megközelítés létezik, majd négy különböző meghatározást és öt hibatípológiát sorol fel. A vállalati fordításértékelésnél a hibák súlyozása és pontozása szempontjából a szerző négy szintet javasol elkülöníteni: kritikus (perveszély a cégnek), jelentős (összezavarja a felhasználót), kis hiba (nem zavarja össze a felhasználót), javaslat (nem nyelvi hiba). A fordításoktatás esetében pedig kétféle értékelési módszert emel ki, a neveléstudományból jól ismert formatív és a szummatív értékelést. A formatív módszer a fordításképzés folyamatában játszik fontos szerepet. Előnye, hogy rendkívül rugalmas szempontrendszerrel dolgozik, amelyet mindig az adott feladathoz lehet igazítani. A szummatív módszert a záródolgozatok értékelésénél használják. Ez a fordítás minőségét átfogóan értékeli, kevesebb olyan szemponttal, amelyek hierarchikus viszonyban lennének.

Lanstyák István tanulmányának központi témája az, hogy a fordító hogyan tud egyszerre „hű” maradni, vagyis alkalmazkodni a forrásnyelvi szöveghez és a célnyelvi közönség igényeihez, illetve ennek milyen hatása van a fordítás megvalósulására. Kutatása tárgyát a bibliafordítások képezik. A Szentírással kapcsolatban megjegyzi, hogy az olvasása közben minden olvasó hátrányos helyzetben van, hiszen senki sem ismerheti teljesen az adott kor hatalmi viszonyait, politikai helyzetét, és azokat a további tényezőket, amelyek befolyásolhatták a szövegek megszületését. Ez pedig számos fordítói dilemmát vet fel azzal összefüggésben, hogy a fordítónak hogyan kellene alkalmazkodnia az olvasók (sőt, olvasói csoportok) igényeihez. Az alkalmazkodási stratégiák közül az egyik leggyakoribb a szűkítő fogalmazás, vagyis olyan formális szabályok használata, amelyek valamilyen cél érdekében korlátozzák a fordító kifejezési lehetőségeit. Amikor a szűkítő fogalmazás

célja a jobb olvashatóság és a könnyebb érthetőség, kontrollált fogalmazásról beszélünk, a fordítók pedig ennek számos különféle módszerét alkalmazzák a bibliafordítások során: a leggyakoribbak például a hosszú mondatok feldarabolása vagy a peremszókincs (sőt, biblikus terminológia) helyett az alapszókincs használata. A másik bevett módszer a szöveg értelmezéséhez szükséges információk átadása, például háttérszövegek formájában. Ezek közé sorolhatók a szó- és fogalommagyarázatok, a keresztutalások, a szövegtagolás és a tartalmi összefoglalók.

Misad Katalin a szlovákból magyarra fordított tankönyvek problémáit veszi górcső alá. Megállapítja, hogy az eddigi kutatások tanulságai alapján a szlovákból fordított magyar tankönyvek nyelvi minősége és színvonala sok esetben elmarad az ideálistól. Ezt több tényező is befolyásolja, a fordítók személyétől kezdve a megfelelő szótárak hiányán át a környezeti tényezőkhöz. Ezt követően a szerző bemutatja a magyar nyelvű tankönyvek sajátos nyelvi jellemzőit. A lexikai sajátosságok tipikus példája, amikor az adekvát célnyelvi ekvivalens helyett a szlovák terminus tükörfordítása jelenik meg, vagy a szlovákiai magyar köznyelvi változat, ami eltér a magyarországi szakkifejezéstől. A szintaktikai sajátosságokkal kapcsolatban egyebek mellett a kettőnél több elemből álló főnévi alaptagú szintagmák fordítását vagy a személytelenség kifejezésének fordításai kérdéseit említi példaként.

Horváth Péter Iván a tanulmányában az anyanyelvi ismeretek fontosságára helyezi a hangsúlyt, szerinte a fordítóképzésekben ezt az aspektust gyakran elhanyagolják. A tolmácsok és fordítók esetében az anyanyelvi műveltség egyik fontos ismérve egy olyan biztos nyelvtudás elsajátítása, amely ellenáll a forrásnyelvi szövegek hatásának, például az idegenszerű szóhasználatnak, mondatfüzésnek és kifejezéseknek. Ez megnyilvánulhat az adott szövegbe leginkább beillő szinonima megválasztásában (például gazdasági témájú szövegekben a *krízis* helyett a *válság*

szó használata), a földrajzi nevek megfelelő átírásában (*Taiwan* helyett *Tajvan*), az állandósult szókapcsolatok helyes használatában (a *segítségül vesz* szókapcsolat használata a *segítségül hív* helyett) és egyéb fordítási dilemmákban. A szinonimák használatára a szerző bővebben is kitér, hangsúlyozva, hogy a tolmácsoknak és a fordítóknak azokat a rokon értelmű szavakat is magabiztosan kell beilleszteniük a létrehozott szövegeikbe, amelyeket magánemberként soha nem használnak. Különösen nehéz ez az enyhén régi-es, valamint a választékos vagy a fennkölt stílusértékű szavak használata esetén. Az anyanyelvi műveltség további fontos ismérve a nyelvi változások folyamatos figyelemmel követése. Elképzelhető, hogy bizonyos nyelvi változások esetében nem elég pusztán a nyelvérzékre hagyatkozni – ilyen esetekben a szerző az egyes változatok gyakorisági arányának megállapítására a Magyar Nemzeti Szövegtár használatát javasolja.

Józan Ildikó a fordítástörténet-írás kérdéskörével foglalkozik, amely a magyar irodalomban ugyan már a 18–19. század óta jelen van, de ez az érdeklődés korántsem vethető össze azokkal a tág időintervallumokat felölelő és széles szövegtörzseket vizsgáló angol, francia, német és spanyol nyelvű kutatásokkal, amelyek az utóbbi húsz évben zajlottak, és amelyek a szerző szerint inspirálók lehetnének a magyar fordítástörténet-írás számára is. Mint írja, a fordítástörténeti összefoglalók megírásának gondolata az 1980-as években merült fel. A szakemberek különféle megközelítéseket alkalmaztak: vannak nemzetközi összegzések, egy-egy régiót lefedő írások, illetve kifejezetten egy nyelvre koncentrált összegzések is. Az egyes megközelítések kiválasztása azonban magával hozott egy sor újabb dilemmát is. A fordítástörténet földrajzi szempontból megközelítő leírásoknál háttérbe szorulhat a nyelvi jelenségek minél teljesebb körű leírása, hiszen a földrajzi határok gyakran nem esnek egybe a nyelvi határokkal. Ha viszont a nyelvi aspektust állítják a kutatás

fókuszába, akkor kevesebb figyelmet kapnak a politikai-társadalmi összefüggések, pedig a fordítástörténetet mindig egy társadalmilag, kulturálisan és politikailag is beágyazott folyamatként kell elképzelni. Ezt követően a szerző bemutatja a spanyol, a francia és az angol fordítástörténet legfontosabb műveit, végül pedig felveti azokat a kérdéseket, amelyeket a magyar fordítástörténet-írás során érdemes lenne tisztázni.

Kappanyos András írásában (amit egyébként a szerző inkább esszéként definiál) elsősorban a lírai művek fordítási nehézségeiről elmélkedik. Walter Benjamin és Roman Jakobson felvetéseit követve a fordítás folyamatában meghúzza a határvonalat a kognitív adatok átkódolása és az úgynevezett „teremtő áttétel” között – utóbbi fogalom Jakobson elmélete alapján a költészet definíció szerinti lefordíthatatlanságából fakad. Megállapítja, hogy a teremtő áttétel veszélyes eljárás lehet, hiszen ha a fordító túlzottan elragadtatja magát, nagy kulturális és szemantikai veszteségek érhetik a szöveget. Mint írja, ezzel kapcsolatban általános módszert nem lehet megfogalmazni, hiszen az említett határvonal koronként, műfajonként, sőt, fordítónként is eltolódhat. Ezt követően konkrét szövegeken (például József Attila verssorain) szemlélteti, hogy bizonyos helyzetekben a kognitív áttétel hiánytalanul lehetséges, de a teremtő áttétel akadályokba ütközik, mégpedig azért, mert a forrásnyelvi közlemény az adott nyelv egy olyan lehetőségét használja ki, amely a célnyelvben egyszerűen nincs meg. Végül pedig a szerző a magyar nyelv Európában elfoglalt, különlegesnek nevezhető státuszára hívja fel a figyelmet Herder jóslatán keresztül. Kappanyos felveti, hogy a herderi jóslat máshogy is felfogható, mint a romantika korában uralkodóvá váló nemzethalál-értelmezés, szerinte akár elismerésként is értelmezhető Herder felismerése.

Márton László a tanulmányában a Nibelung-ének magyar nyelvű fordításait hasonlítja össze. Az első fordítást Száz Károly készítette 1868-ban, a második fordítást pe-

dig maga a szerző, aki szerint a legfőbb különbség a fordítói koncepcióban van. A saját koncepciója az volt, hogy a Nibelung-éneket a modern történelmi regény előzményének tekintette. Szerinte ez nem egyedi jelenség, a középkori epikai műfajok legkiválóbb művei már abban az időben is elkezdtek „regényesedni”. Ebből kifolyólag Márton több dilemmával is szembesült, például a tulajdonnevek fordításának kérdésével, vagy az olyan kompozíciós kérdésekkel, mint a mű részekre bontása. A szerző hozzáteszi, hogy Száz fordítása mögött is van egy koherens koncepció, mégpedig nemzeti önaffirmáció kiemelése, amely saját korában uralkodó nézetnek számított. Ezt a hatást szerinte Száz Arany Jánossal kötött barátsága is felerősítette. A különbségek között továbbá kiemeli a narrátor szerepének kezelését, valamint az olyan stílusbeli kérdéseket, mint a metrikai és a rímtechnika. Száz végig törekedett a műről elnevezett Nibelung-strófa megtartására, amely a kései német romantikában kristályosodott ki igazán, és az eredeti, középfelnemet strófiák gyakran nem is voltak szabályosak. Száz ezt a döntését a szöveg „kellemesebb olvashatóságával” magyarázta, de Márton szerint a döntés mögött ott lehetett az is, hogy Arany Jánost akarta ösztökélni a teljes Csaba-trilógia Nibelung-strófában való megírására.

A tanulmányok sorát Dobry Judit írása zárja, amelynek tárgya N. Tóth Anikó 2005-ben megjelent, *Fényszilánkok* című regénye, valamint a mű 2016-os fordítása, amelyet Rožňo Jitka készített. A szerző szerint a regény egy családtörténet, amelyet N. Tóth Anikó három generáció három elbeszélőjének szemszögéből mutat be. A három elbeszélőhöz (nagyamama, fiú, unoka) más-más narrációs technika és nyelvezet tartozik, ez pedig Jitka számára is külön kihívást jelentett. Továbbá kitér a hibriditás jelenségére, amely egyebek mellett Európa történelméből, pontosabban az ezzel összefüggő hibrid kulturális identitásokból táplálkozik (szerző Stuart Hall művére hivatkozva megjegyzi,

hogy a modernkori Európában nem is létezett olyan nemzet, amelyet egyetlen etnikum vagy kultúra alkotna). A hibriditás a regény különböző szintjein nyilvánul meg, például a különböző narrátorok elbeszélőtechnikájában, stílusában és nyelvhasználatában is.

A felsoroltak alapján nyilvánvaló, hogy az utóbbi három évtizedben megsokszorozódott azon fordítástudományi kutatások száma, amelyek fontos elméleti és gyakorlati fogódzókat kínálhatnak a fordítói ipar és a fordításoktatás számára. A konferencia nemcsak azért volt releváns, mert a résztvevők – és a kötetnek köszönhetően az érdeklődők szélesebb köre – megismerkedhetett a fordítástudomány és a műfordítás jeles képviselőinek aktuális munkásságával, hanem azért is, mert az előadók kijelölték azokat az irányokat, amelyeket a szakmabelieknek érdemes lenne követniük a jövőbeli kutatásaik során.

A tanulmánykötetet a felsorolt témák és a tudományos nyelvezet miatt elsősorban a fordítóknak, valamint a fordítás-, nyelv- és irodalomtudomány képviselőinek ajánlanám, ugyanakkor azoknak a laikus olvasóknak is érdekes tanulságokkal szolgálhat, akik érdeklődnek az említett tudományos diszciplínák iránt.

Nagy Roland

Cseresnyési László

Könyv a japán nyelvről. Bevezetés a japán nyelvészetbe.

Budapest: Kossuth Kiadó, 2020, 541 p.

ISBN 978-96-354-4309-3

Nem túlzás azt állítani, hogy kevés olyan ország van, amely akkora érdeklődésre tartana számot, mint Japán. A japán tradíciók, ételek, viseletek, építészet, a manga és az anime világa, valamint a japán popzene (J-pop) lázban tartja a fiatalokat és az idősebb-